

Vita Zsigmond

Áprily Lajos, a kollégiumi tanár (részlet a szerző *Áprily Lajos* c. könyvéből)

Áprily Lajos Enyeden elsősorban magyart és németet, ezenkívül az 1910-es években a VI. és VII. osztályban görögpótlót, vagyis görög irodalmat, 1920-tól kezdve pedig francia nyelvet is tanított. Emellett kezdettől fogva osztályfőnök, majd az önképzőkör vezető tanára, 1922-ben pedig mindezek mellett könyvtáros lett. Enyedi tanári évei alatt tehát sokféle terhes megbízatást kapott, és mindig pontosan és figyelmesen, szeretettel tett eleget ezeknek a megbízatásoknak. Jutott ideje arra, hogy tanítványaival foglalkozzék, tanácsaival irányítsa őket, biztassa a tehetségeseket, és vasárnaponként vagy a vakációban kirándulni vigyen egy-egy csoportot. Tanártársai megbecsülték szerény, kedves és szíves magatartásáért, általánosan szerették, a tanítványai pedig csodálták és tisztelték. Áprily tanári, nevelői munkássága élete szerves része volt, költészetétől és egész munkásságától nem szakíthatjuk el; hatását számos évfolyam vitte ki az életbe.

Péter Lajos, akinek öt éven át (1914–19) nemcsak tanára, hanem osztályfőnöke is volt, így írja le a fiatal tanárt: „...Magas, karcsú termetű, majdnem leányos, jóságos, szelíd arca volt. Szépen elválasztott haja, kétfelől ún. barkót viselt. Hétköznapokon túlnyomólag világosszürke ruhát viselt, kékes inggel, mosható, fehér nyakkendővel. Akkor még egészen fiatal, úgy harminc év körüli lehetett. Szavaival megfontoltan, óvatosan bánt, s ezért kevés beszédének is igen nagy súlya volt. De sokat mondott arcának jellegzetes vonása, a mosolya. Lehetett ez az elismerés vagy a szeretet megnyilvánulása, de nemtetszését is ezzel juttatta kifejezésre. Mosolyán keresztül is figyelmeztetett.”¹

Titokzatos varázsa volt Áprily mosolyának. Tetszést, jutalmazást, elismerést vagy ennél többet jelentett. Régi tanítványai még ma is említik ezt a diákmondást: „Mosolyog az öreg a bajusza alatt.” Pedig nem volt bajusza, csak barna arca lehetett egy árnyalattal sötétebb az ajka fölött. Ez a mosoly derűt sugárzott, és talán az ifjúságban, az életben való gyönyörködés tiszta perceit jelentette. Ezért emelt fel magához, és nyugodt, biztató tekintetével, az osztály fölött a messzeségbe néző és mégis mindenkire figyelő szürkés szemével kért és fegyelmezett.

Régebbi tanítványai zárkózottak és kiismerhetetlennek tartották őt. Kevés szóval dicsért, és úgyszólván soha nem szidott. Erre nem volt szüksége.

---

¹ Péter Lajos levele Vita Zsigmondnak. Galambod, 1969. XII. 28.

A magyarázatait olyan csendben hallgatták, hogy egy tű leejtését meg lehetett volna hallani. Amikor az egyik órán egy kedvelt tanítványa beszélgetni kezdett, szemrehányóan csak ennyit jegyzett meg: „Te is fiam, Benki?” A fiú felállott, és megsemmisülve ült le. Több ilyen figyelmeztetésre nem volt szükség.²

Ilyen apró esetek nem zavarhatták meg az osztály rendjét, és a fiúk és tanáruk közötti közvetlen, tiszteletteljes viszonyt. Amikor 1911 decemberében megházasodott és kiköltözött a sétatár végére, kedves tanítványai segítettek a rendezgetésben. „Este érkeztek meg; szépnek, vonzónak, kiegyensúlyozottnak láttuk ezt az emberpárt. Arcán egy félmosoly volt, gyönyörködött.”

De még inkább gyönyörködtek azután a fiúk, amikor egy téli délután szeretett tanáruk megjelent a kollégiumi jégpályán fiatal feleségével. Mint Fülöp Károly írta: „Ámuldozva néztük az akkor még ritkaságszámba menő keringőzésüket, s mikor ketten a kadétugrást is könnyed eleganciával végezték, ujjongva megéljeneztek és megtapsoltuk őket.”³ Az ünneplést fiatal tanár azonban erre lekergette a fiúkat a jégpályáról. Nem szerette a szereplést, az ünneplést később sem, de az élet erre is rákényszerítette.

A korcsolyázó, sízó, labdázó és kiránduló tanár talán könnyebben és gyorsabban férközött diákjai szívéhez, mint a széles műveltségű irodalmár. A természet ölen töltött önfeledt órákban fölengedett, közvetlen lett; kedves humorral és érdekes magyarázataival feledhetetlenné tette az együtt töltött órákat.

A jó ismerősöktől, a kirándulótársaktól tudjuk, hogy „Áprilynak nagyon meleg énekhangja volt.”⁴ Gyakran énekelt Csokonai-, Petőfi-dalokat, diáknótákat. „És szeretett énekelni akkor is, amikor kirándulni ment tanítványaival. Amikor magasra lángoló tábor tüzet gyújtottak, szalonnát sütöttek vagy csillagokat számoltak... S milyen kedvesen, milyen boldogan tudott mosolyogni annak idején gyermektréfáinkon, részt venni labdajátékainkban.”

1914-ben Áprilyt már a „diákvándorlás lelkes apostolának” nevezték a kollégiumban. Diákjaival bejárta a Székelykő, Torockó és a Pilis vidékét. Elvitte őket a Detonátára, a Székelyföldre, a Szent Anna-tóhoz és Kovásznára, a Dobrinra és a Gyalui-havasokba. Egy-két napos vagy egyhetes kirándulásokat egyaránt vezetett, volt olyan év, hogy még télen is szinte hétről hétre vitt egy-egy csoportot kisebb kirándulásra.

Milyenek voltak ezek a kirándulások? Kemény János elmondja, hogy „Parajdot és vidékét úgy ismerte, mint a tenyerét”. Ismerte az erdei utakat, tudta, hogy fent a Bucsinon „merrefelé virágozik legdúsabban az encián, hol vannak

² Dr. Nagy András nyugalmazott teológiai tanár Áprilynak az 1910-es években tanítványa volt. Itt és a továbbiakban főként az ő visszaemlékezéseit használtam fel.

³ Fülöp Károly szeghalmi tanárnak, Áprily egyik legidősebb tanítványának a közlése (1968. VIII. 14.)

⁴ Kemény János: *Találkozások Áprilyval*. Igaz Szó, 1968, 349.

a leggazdagabban termő málnavészek, szedresek, hol van a legtöbb fenyő- meg bükkalja-gomba s havasi eper, áfonyát hol szüretelhetünk”. Tudta, hogy a hegyekben hol lehet szállást, meleg ételt kapni, és megmagyarázta, hogyan kell a szálláshelyen apró fenyőgallyakból kényelmes fekvőhelyet csinálni. „Hegyi ösvényekről mesélt, őzek váltóiról, völgyecskékről, hol veres szemöldökű mogyoróstyúk tanyáznak, s arról, hogy az ő gyermekkorában hol, melyik juhásztanyán főzték a legillatosabb bálmost, s kínálták olyan édes ordával a vándort, amelynek párja nincsen sehol a világon.”

Könnyen és biztosan tájékozódott nemcsak Parajdon és Enyed vidékén, hanem úgyszólván egész Erdélyben, és meggondoltan vezette a reá bízott csoportot. Megfigyelte az utak, ösvények mellett feltűnő jellegzetes fákat, növényeket, és pár szóval rámutatott az állatok életének valamelyik jellemző vonására. Szemléletesen magyarázott; egy-egy hasonlata hosszú éveken át eleven maradt tanítványainak emlékezetében.

És hogy ismerte a madarak hangját; a rigókat, a fülemüléket, a pintyeket, a cinkéket! Mint régi jó barátokat, biztosan felismerte őket, és kedvesen, szeretettel beszélt róluk. Mindezt még az apjától tanulta meg gyermekkorában, de természetjáró útjain és vadászatain emellett mindig kérdezősködött; így gazdagodott állandóan a természetismerete. Az állatok világa felé mindig megértéssel fordult. Az udvarán voltak galambok, néha rövid időre még egy-egy rókakölyök is került, télen pedig madarakat etetett a tornácon.

A szűkebb baráti vagy családi kirándulásokon rendkívül hangulatos kirándulótárs volt. Nyugodt, hosszú lépéseivel mindig elől járt, olasz dalokat énekelt (Vincio mare), és amikor megpihentek, vidám tréfákat mondott.

A székelyföldi kirándulásokon, a hegyek világában nemcsak a természet, hanem a történelem, az ember világa is érdekelt. Elmesélte a történelmi emlékek, a régi várromok mondáit. Útközben felkereste a tanítványainak családját, az elszállásolást így könnyen megoldotta.

Amikor az ifjúsággal egy torockói kirándulásra mentek, magával vitte Jókai *Egy az Isten* regényét, felolvasott belőle, és elmagyarázta Torockó történetét, a kis bányaváros szorongatott életét 1849-ben, és megelevenítette a kor hőseit, akik a népek összefogását hirdették. A táj szépségeit és az emberek küzdelmeit együttesen látták meg a diákok. A szabad levegő gyönyörűségétől megittasodva tértek haza.

A kirándulásokra való készülődéskor éppen úgy megnyilatkozott rendkívüli gondossága, mint a tanulókkal az órákon vagy órák utáni érintkezésben. Szidások és kemény büntetések helyett egy-egy figyelmeztető szóval intézett el mindent. De a gyermeki lelket megértő segítsége és biztatása is nevelt és erőt adott.

Péter Lajos visszaemlékszik arra, hogy ő az egyik kirándulásra azért nem jelentkezett, mert elszakadt a cipője talpa. Áprily óra után magához hívatta, kikérdezte, és azután pénzt adott a cipőtálcálásra. Amikor a gyermek a pénzt megvitte, megkérdezte: „Megérte-e a kirándulás a cipőtálcát?” – „Meg!” – felelte a fiú. „Akkor kvittek vagyunk” – mondotta Áprily, és nem vette el a pénzt. „Bizonyára jóra fogod költeni” – tette hozzá kedvesen. Még az is előfordult, hogy egy diákjával együtt várakozott a fogorvosnál, és amikor reá került a sor, megkérte a fogorvost, hogy előbb a diákot kezelje, mert készülnie kell másnapra.

A tanulók életkörülményeivel számoló, megértő figyelmessége vezette még az osztályozásban is. Mindig egyformán szigorú és igényes, tartózkodó, de igazságos volt ítéleteiben. Tudott azonban elnéző is lenni. Egyik diákja, a kis Császár Gyula, az év végén 2/3-ra állott németből, s a vizsgai felelettel kellett volna a jegyét eldönteni. De a vizsga előtt hirtelen üzentek érte, hogy meghalt az édesapja. Áprily mindjárt hazaengedte a fiút, és a vizsgai felelet nélkül megadta neki a kettőt.

Kiválasztottai alig-alig voltak, legfennebb az órákon kívül, egy-egy kiránduláson. Ezek közé tartozott Prodán Valér, akit gyakran magával vitt egy-egy kisebb útra. A nemzetiségi elfogultságnak eszerint nyoma sem lehetett az ifjúsággal, az emberekkel való érintkezésében.

Még mélyebben vésődtek a tanulók emlékezetébe a magyarórák előadásai. Hamar észrevették, hogy különös szeretettel beszél a költőkről, és egy-egy szeretett költőjének verseit teljesen átélve mutatja be. 1916–18-ban a magyar irodalmat tanította a VI. és VIII. osztályban. Az óra első felét a kikérdezésre használta fel, de kérdezési módszere úgyszólván a társalgáshoz hasonlított. A feleletbe sohasem vágott bele, hanem kiegészítő kérdésekkel irányította. Azután következett az óra ünnepi része, amikor az új anyagot adta elő. A VIII. osztályban különösen mély hatást ért el Arany balladáinak tanításával. Egy alkalommal, amikor Arany balladáit tanította, felült az első pad bütüjére, úgy beszélt és olvasta fel a verseket. Sohasem szavalt, hanem olvastatott, és ő maga is olvasta a kiválasztott anyagot. Felolvasásának hangsúlyában már olyan melódia jelentkezett, hogy az önmagában is magyarázat volt. A következő lépés az volt, hogy elmondta a vers historikumát, beállította a történelmi környezetbe, amelyben a ballada hézagpótló és jellemző lett. A ballada hézagait a korabeli történelemmel egészítette ki, így a történelem megelevenedett a fiúk előtt. A vers, a ballada tartalmi elemzése általában globális, összefoglaló jellegű volt, és így mindig egységet alkotott. De gondja volt a vers formai elemeire is, megvilágította a színváltozás hirtelenségét, az alliterációkat, a hasonlatokat, felhívta a figyelmet a ritmusra. Szinte dramatizálta a balladát, s így könnyű volt megtanulni. Ilyenkor egészen

átmelegedett máskor finoman hűvösnek ismert egyénisége. Egészen benne élt a versben, és mélyen zengő, bársonyos hangjával egy életre szóló hatást adott. A vers előadásában és magyarázatában utolérhetetlen volt.

Voltak azonban olyan prózai munkák is, amelyek az ő előadásában különösen emlékezetesek maradtak. Ezek közé tartozott Kemény Zsigmond tanulmánya Wesselényi Miklósról. Áprily külön kitért arra a mozzanatra, amikor Wesselényi hazatér a börtönből, és az első útja Zsibón az istállóba vezet, ahol kedves lova, a „Philosoph” nyerítéssel üdvözlí. Wesselényi, miután benyargalta a vidéket Philosoph-fal, leszáll a nyeregből, és a ló sörényére borulva, könnyek között, mély megilletődéssel kiált fel: „Philosoph, te sorsommal kibékítettél!” Áprily az egész jelenetben az állatpszichológia érdekes megfigyelését, az állati hűséget látta meg. Ezt érdekes és ritka jelenségnek tartotta az irodalomban. Az igazi humánusmot, az emberiséget az állatok is megérik, mondotta, ezért ragaszkodnak ahhoz az emberhez, aki megbecsüli őket. Áprily későbbi, finoman megrajzolt állatképeinek a csírája jelentkezik itten.

A XIX. század költői közül szívesen foglalkozott Vajda Jánossal, aki kora költészetéből kiemelkedett, és átmenetet képezett Adyhoz. Adyt és a Nyugatot már ekkor megemlítette, és megállapította, hogy Ady költészetével egy új korszak kezdődött a magyar irodalomban. A modern irodalom megszerettetése terén így úttörő munkát végzett.

Magától Áprilytól tudjuk, hogy Enyedre Adyval és a Holnap kötetével érkezett, és ezeket a köteteket már internátusi felügyelő korában kölcsönadta tanítóképzős fiúknak. Már 1909–1910-ben feltűnt III. éves tanítványai között Benedek Géza, aki azután az önképzőkörben is több előadást tartott a modern magyar költészetéről (Vajda János, Komjáthy Jenő, a Holnap), és már 1910-ben cikket írt az Alsófehér című enyedi lapban Adyról.⁵ Benedek Géza lelkes Ady-imádó lett, hódoló levelet írt Adynak, és arra választ is kapott Párizsból. Ady népszerűsítését most már Áprilyval együtt kitartóan folytatta; 1914-ben hosszabb recenziója jelent meg az Alsófehérben Ady *Ki látott engem?* című kötetéről.⁶

Áprily hatásának tulajdoníthatjuk, hogy Ady költészete az 1910-es években az önképzőköri előadásokba is bekerült, sőt Fülöp Károlytól azt is tudjuk, hogy ő adta kölcsön diákjainak a Babits- és Kosztolányi-köteteket. Tanítványaival fokozatosan szerettette meg a modern magyar költészetet, és amikor valamelyik írogatni kezdett, megbírálta verseit, előadásait. Egy-egy alkalmi ünnepi beszédet megbeszél az előadóval, és az üres hazafias frázisokat mindig kifogásolta. Nem

---

⁵ Kisbaconi Géza: *Ady*. Alsófehér, 1910, 53. sz.

⁶ Benedek Géza: *Ady: Ki látott engem?* Alsófehér, 1914, 35. sz.

túrta az „újságíró stílus” elharapózását. A tehetségeket azonnal felismerte és biztatta, többek között ő fedezte fel Varró Dezsőt.

Ady és a modern magyar költészet előadására 1922-ben került sor a VIII. osztályban. Régi tanítványaitól tudjuk, hogy az érettségire az akkor még használatban levő Beöthy Zsolt-féle tankönyvtől egészen függetlenül készítette elő tanítványait, és így a magyar költészet fejlődését és összefüggéseit az ő modern szempontjai szerint ismerték meg. Egy Reményik Sándornak szóló levelében azt írta: „A tegnapi és a mai órán Ady Endrével foglalkoztam (jórészt az említett Riedl-előadás szellemében), miután Vajda, Reviczky, Kiss József és Szabolcska költészetét egy-egy óra keretében ismertettem... a regényt meglehetősen el kellett hanyagolnom.”⁷

Mivel új magyar irodalmi tanterv ekkor még nem volt, és a modern magyar irodalom kialakulásáról nem állott rendelkezésre összefoglaló munka, a régi tanterv menetét megtartva, a legújabb tanulmányok és kritikai munkák alapján tért át az új magyar irodalom ismertetésére. Áprilynak azonban esetleg igazolnia kellett magát felettes hatósága előtt. Ezért felhasználta Riedl Frigyes egyetemi előadásait. Riedl ugyanis Arany-monográfiája révén elismert szaktekintély volt; a Magyar Tanácsköztársaság alatt is megtartotta egyetemi katedráját. A modern irodalmi törekvések az ő rendkívül finom és az újabb irodalmi jelenségeket megértő szellemével hatoltak be a pesti egyetemre. Egyetemi katedráról először ő tartott előadásokat Vajda Jánosról, később pedig Ady Endréről.

Riedl Frigyes 1919 március-áprilisában tartotta Adyról szóló előadásait a pesti egyetemen. Ezekről egy enyedi tanárjelölt, Fülöp Károly gyorsírói jegyzeteket készített, és azokat Enyedre hazakerülve, átadta Áprily Lajosnak. Az Adyt magyarázó tanárnak nagy segítségére lehetett ez a jegyzet; Riedl felismerte Ady költészetének újságát, szimbolizmusának modernségét, és rámutatott költészetének társadalmi gyökereire is.⁸ A Riedl-előadás szövege később megjelent az *Ellenzék* mellékletében.

Szász Árpád visszaemlékezése szerint Áprily is behatóan magyarázta Ady szimbolizmusát.⁹ Nem dekadens, hanem újító irányzatot látott benne, és ezt nagyra értékelte. A magyarázatban említette a *Proletár fiú versét* és Ady költészetének szociális vonatkozásait, hangsúlyozva gyökeres, tragikus jellegű magyarságát (*A Hortobágy poétája*, *A föl-földobott kő*) és költészetének tudatosságát is (*Az Értől az Óceánig*). Ady verseinek ritmusával is foglalkozott. A visszaemlékezés

⁷ Áprily Lajos levele Reményik Sándornak. Nagyenyed, 1922. VI. 11. Imre Kálmán örökösének tulajdonában.

⁸ Vita Zsigmond: *Riedl Frigyes Ady értékelése*. Korunk, 1969, 1. sz., 135–136.

⁹ Szász Árpád főiskolai tanár közlése (1967).

szerint Ady mellett Áprily a kortársakról, Kosztolányiról, Kafkáról, Ignotusról, Móriczról is beszélt. Természetesen nem mulaszthatta el, hogy Babits formaművészetére fel ne hívja a figyelmet. Soha nem zárkózott el attól, hogy Móricz fontosabb regényeit kiadja az ifjúságnak, Móricz értékeléséhez pedig Schöpflin tanulmányát ajánlotta. Egy önképzőköri Bethlen-előadás előkészítésekor, 1922-ben egyik diákjának kezébe adta Móricz *Tündérkertjét*, és magyarázatokat fűzött hozzá. Kétségtelen, hogy Móricz prózája Áprilynak egyik legnagyobb irodalmi élménye lehetett. A *Tündérkert* után később Parajdon elvonulva az *Erdély* többi kötetét olvasta, így élte át ismételten Bethlen Gábor korát és az egész erdélyi történelmet. Ady és Móricz Áprily magyarság- és történelemszemléletére döntő hatással volt.

A világirodalomban leginkább a görög irodalom felé fordult az érdeklődése. Egyik visszaemlékezése szerint a görögpótló tanítása közben szerette meg a görög klasszikusokat. Szophoklész *Antigonéjához* később mint költő is állandóan visszatért, 1921-ben még arra is gondolt, hogy Enyeden műkedvelőkkel megrendezze az előadását. A görög írókból sokszor idézett más irodalomóráin is, latin mondásokat csak a leveleiben találunk. De gyakoriak voltak magyar irodalmi magyarázataiban a világirodalmi párhuzamok is; főként a francia szimbolistákat, Rimbaud, Maeterlinck, Verhaeren, Verlaine nevét őrizték meg órái után figyelmes tanítványai. Osztályvezető órákon pedig elővette néha Kiplingtől *A dzsungel könyvét*, és abból olvasott fel jellemző részeket.

Mivel kérdezési módját az emlékezésekből nem tudjuk visszaidézni, legalább az általa kitűzött magyar írásbeli dolgozatoknak néhány jellegzetes, a hagyományoktól kissé eltérő, egyéni jellegű címét közöljük¹⁰: 1909–10. Tanítóképző I. o. Szülőföldem, Karácsony a faluban, II. o. Miért léptem a tanítói pályára? A pilisi kirándulás leírása. Falum népköltészete. Tetszés szerint választott költemény poétikai jellemzése. 1910–11. V. gimn. o. Az őszi erdő. A rovarok haszna és kára. VI. o. A tél örömei. 1911–12. VI. o. Szívet cseréljen az, aki hátát cserél. Tetszés szerint választott tárgyról. 1913–14. V. o. Őszi leírás. Szabadon választott tárgy. Önéletrajz. Az idősebb Wesselényi Miklós. Miről beszélnek a kuruc diákok emlékénel? A vértanúk sírjánál? 1914–15. VII. o. Szabadon választott tárgy. A természet Balassi költészetében. Mikes Kelemen humora. 1915–16. VIII. o. Kazinczy irodalmi elvei az epigrammák és költői levelek alapján. 1916–17. VIII. o. Miért volt modern Kisfaludy Károly? A diákélet és a katonáskodás határán. Petőfi háborús költészete. 1917–18. Tinódi és Arany. Rokkon vonások Balassi és a kuruc világ költészetében. 1921–22. Érettségi tétel: Irodalmunk tragikus alkotásai.

---

¹⁰ A Bethlen Kollégium 1909–1922. évi értesítői.

Pályája kezdetén feltűntek a dolgozatcímek között a falusi életre és a népköltészetre vonatkozó témák, de ezek mellett mindjárt ott szerepel egy kirándulás leírása is (Pilis). A leírások és az egyéni élményekből fakadó dolgozatok ezután is rendszeresen visszatérnek, az irodalmi jellemzések íratása mellett a tanár az ilyen dolgozatokkal igyekezett a tanulókat egyéni megfigyelésekre és önálló munkára ösztönözni. Később kerülnek helyi történelmi vagy időszzerű vonatkozások a dolgozatcímek közé, ezek mindig gondolatébresztők voltak. Jellemző az is, hogy Petőfi forradalmi költészete nem szerepel a dolgozatcímek között, ehelyett Petőfi háborús költészetét állította mintegy példaképül az ifjúság elé egy háborús jelszavaktól hangos korszakban. Különösebb újítási szándék nélkül is elmélyedésre készítettek dolgozatai, és lehetőséget nyújtottak az egyéni íráskészség megnyilatkozásainak. Önálló ízlésre és értékelésre akart nevelni, és ezen a téren olyan kísérletszámba menő kérdést vetett fel (Tetszés szerint választott költemény), amelyhez ma visszatérnek az irodalomtanárok.

Irodalomtanításának fontos része volt a tanulók olvasmányainak irányítása és a házi olvasmányok számbavétele. Szívesen vett maga mellé a könyvtárban egy kisebb fiút könyvtárossegédnek, aki azután nagy buzgalommal végezte a reája bízott munkát, és hordta haza a könyveket. Hányan kaptak rá az olvasásra és lettek mellette a magyar és világirodalom igényes, értő olvasói! Olvasok, irodalombarátok, művelt, kiváló tanárok, nevelők kerültek ki a keze alól, és voltak, akiknek írói indításokat adott. Az írói tehetségekre azonban felfigyelt, és csiszolgatta őket. Ezek közé tartozott az 1919-es években a fiatalon elhunyt Kőmíves Gusztáv is, akivel Áprily szeretettel foglalkozott, és felhívta magához. Kőmíves Gusztáv költőnek indult, és 1918-ban Enyeden *Villanások* címmel jelent meg kis versesfüzete.

Az 1920-as években mint az önképzőkör tanárelnöke finom tapintattal irányította az ifjúság irodalmi ízlését. Meghallgatta a bírálatokat, a vitatkozásokat, hogy azután leszűrje a végső értékelést, és a további munkához biztatást adjon. Sohasem gúnyolta ki a gyengén sikerült szavakat, előadásokat vagy feleleteket, hanem csak helyreigazította a tévedéseket, és visszaadta a bátorságot, az önbizalmat annak, akit kinevettek. Ezekre az évekre is érvényes az a jellemzés, amelyet 1943-ban, nyugdíjba vonulásakor adott róla: „A hivatali és magánolgaiban egyaránt az összeütközéseket kerülő, mindig a békés megoldást bölcsen kereső nyugodtságával adott súlyt szavainak. Puritán gondolkozással, odaadó hűséggel végezte a feladatot, amelynek szolgálatára állíttatott.” És az előadásai? Azokról mindenütt elragadtatással beszéltek. „Mint saját költészete, olyan szubjektív volt magyarázata is, amellyel az irodalom szépségeit növendékeinek feltárta. Ezt az

átadó készséget a széles látókörű gyakorlati pedagógusnak az egyénekhez szabott körütekintő nevelési eljárása tette még vonzóbbá.”¹¹

Szubjektív, de időt álló, haladó szellemű volt valóban minden irodalmi megnyilatkozása. Szubjektív volt, mert egyéni átélésből fakadt mindaz, amit Vajda János és Ady költészetének szépségeiről elmondott, de minden szava a modern lélek tusakodásaiba világított be, és a modern költészet útján vitte előre az ifjúságot. Egyéni ízlése és meggyőződése kitűnt az irodalmi pályázatokon is. 1922-ben egy román irodalmi pályázatra hívta fel egyik tehetséges és jól felkészült tanítványának (Szász Árpád) figyelmét, majd Vajda János költészetére tűzött ki pályázatot. És mennyi jelentéktelennek látszó, szinte észrevétlen megjegyzése volt, amely valahol gyökeret vert, ízlést formált, és az irodalom világába vezette be érdeklődő tanítványait!

Hatásához 1918 után költői hírneve, nimbusza is hozzájárult. 1919-ben tanítványai már tudtak arról, hogy *Az elmerült harangot* fordítja, és verseit is hamar megismerték. Pár év múlva az Ifjú Erdélyben találkoztak a verseivel. Ezeket sokan könyv nélkül is megtanulták. 1922-ben pedig a kollégiumi ünnepségek alkalmával ott állott a fiatal költő, az ifjúság sokaktól titkon csodált irodalomtanára az udvaron. Minden szem az ő sudár alakjára és a messzeségbe néző, komoly, barna tekintetére szegeződött. Az elhangzott Áprily-vers szépen csengő sorait a költő szava tette igazán elevenné, a múltban és jelenben visszhangzóvá. Az enyedi diák talán most döbönt rá arra, hogy ő a századok szellemi harcainak az örököse, minden tettét és minden beszédét a múlt és a jelen egyaránt számon kéri.

Tanítványai nem hiába csüggték mindig a szaván. Beszéde egyszerűségében megéreztek a művek mélységét, összefüggéseit, hangja csengésében a magyar nyelv dallamossága és kifejezőereje szólalt meg. Gondolatai elröppentek, de valami megmaradt a lelkek mélyén, amire később jólesett visszaemlékezni.

Áprily Lajos és enyedi tanítványai között az évek során olyan szoros kapcsolatok jöttek létre, amelyeket a múló idő még megerősített. A régi emlékekhez szívesen tért vissza a tanár, a költő, régi tanítványai közül később, évtizedek múlva is meg-meglátogatták sokan. Az enyedi vendiákok hűségét idézi egy öregkori négysoros, a *Véndiákok*, a régi enyedi iskolai kirándulások dalos, vidám hangulata pedig *Enyedi diákok* című versében csendül fel.

Hogy mit jelentettek Áprily Lajosnak enyedi tanári éveit, arra egy vendiáktalálkozón elmondott beszéde alapján is következtethetünk. 1937-ben mint tanár-elnök, mint gimnáziumi igazgató jelent meg ezen a találkozón, és beszédében a Bethlen-kollégiumi szellemet idézte. „Más iskolákban is tanárkodott, de

---

¹¹ A budapesti Baár–Madas ref. leánynevelő intézet évkönyve az 1943–44-es iskolai évről. Budapest, 1944, 7–8.

ha diákra és diákéletre gondol, akkor mindig Enyedre gondol, mert az az igazi, és az volt a »diákélet«, és az volt a »kollégium«, mint ahogyan a fiának is – bár azóta sok hegyet látott – az Őrhegy, a Kőköz és az erdélyi hegyek a »hegyek«.⁵⁵

Áprily, valamint egész családja számára eszerint Enyed jelentette az ott-hon melegét és biztonságát, a munka, a kötelesség, az önkéntesen vállalt feladatok szépségét és kiegyensúlyozottságát, az emberi és természeti élet szoros egységét. Munkája nem szakította el a természettől, és sok gyönyörűséget adott, az anyagi élet gondjait a családi élet harmóniája, a természetben való teljes felszabadulás és az ihlet, az alkotás szépsége feledtette. Az enyedi remetesors a kollégiumi élet szépségeivel, az ifjúságban való hitével is megajándékozta a tanárt, a költőt.